

общения, навыками глубокого понимания себя, партнёра по общению, которыми может выступать группа, способствует к умению быстро и адекватно ориентироваться в различных коммуникативных ситуациях. Такая социально-психологическая компетентность личности делает её подготовленной, более защищённой в практике межличностного общения.

Специфика тренинга по сравнению с другими методами обучения, состоит в том, что они направлены «не

только на решение ныне существующих проблем участников, но и на профилактику их возникновения в будущем, в частности, за счёт предоставляемой им возможности «научиться решать проблемы».

В этом ракурсе, социально-психологический тренинг выступает в своеобразной форме обучения знаниям и умениям в сфере взаимодействия людей, а также их развитию и при необходимости соответствующей коррекции.

Литература

1. Анцупов А.Я., Шипилов А.И. Конфликтология. -М.: 1999
2. Анцупов А.Я. Изучение проблемы конфликта. // Материалы третьей научной конференции по советской военной психологии. -М.: ВПА, 1991. -С. 92-96.
3. Большая энциклопедия психологических тестов. -М.: «Эксмо», 2007, -С. 416.
4. Вачков И. В. Психология тренинговой работы. - М.: 2007.
5. Гришина Н.В. Психология конфликта. СПб. –Питер: 2009, -С. 544.
6. Канатаев Ю.А. Конфликтные явления в воинских коллективах. –Москва: 1989, -С.52.
7. Караяни А.Г., Перевалов В.Ф., Сыромятников И.В. Психология и педагогика профессиональной деятельности офицера. – М.: Воснздат, 2006, -С.488.
8. Смирнов В.Н. Психология управления персоналом в экстремальных условиях: учеб. пособие для студ. высш. учеб. Заведений. / В.Н.Смирнов. – М.: Издательский центр «Академия», 2007, -С. 256.
9. Суннатова Р.И. Психологическая диагностика детского развития (руководство пользователя и карточный инструментальный). Под. ред. Р.И.Суннатовой. –Москва - Ташкент.- ИТД «СМИ - АЗИЯ» - Издательство журнала «San'at», 2008.
10. Подольск. Я. В. Личность и коллектив: Воснздат, 1989, -С. 350.

Макур маклада «конфликт» тушунчасининг моҳияти ва психологининг конфликт билан олиб борадиган асосий ишлари очиб берилган. Автор, шу психологик қаторда ижтимоий-психологик тренингни ажратиб кўрсатади. Шунинг билан, шахсининг низоли вазиятларда жавоб бериш типларига: «хамкорлик», «муроса», «рақобат», «қочиш», «мослашиш» масалаларига тўхталинган.

РЕЗЮМЕ

РЕЗЮМЕ

В статье раскрывается содержание понятия «конфликт», а также основной работы психолога с конфликтами. Среди психологических форм работ с конфликтами автор выделяет социально-психологический тренинг (СПТ). Также автором сделан акцент на стратегии поведения личности, разработанный К.Томасом: соперничество, сотрудничество, компромисс, избегание, приспособление.

SUMMARY

The article reveals the content of the concept «conflict» and basic work of a psychologist with conflicts. Among the psychological forms of work with conflicts, the author distinguishes socio- psychological training (SPT). The author also focuses on personality's behavior strategy developed by K. Thomas: rivalry, cooperation, compromise, avoidance, adaptation.

MAKTABGACHA VA BOSHLANG'ICH TA'LIMNING UZVIYILIGINI PSIXOLOGIK-PEDAGOGIK QO'LLAB-QUVVATLASH

K.Tleumbetova - psixologiya fanlari nomzodi, dotsent

X.Shamuratova - magistrant

Ajiniyoz nomidagi Nukus davlat pedagogika instituti

Tayanch so'zlar: maktabgacha ta'lim, boshlang'ich ta'lim, rivojlanishning psixologik tomoni, ko'nikma, malaka, uzviylik, psixologik-pedagogik qo'llab-quvvatlash.

Ключевые слова: дошкольное образование, начальное образование, психологические аспекты развития, навыки, компетентность, преемственность, психологическая и педагогическая поддержка.

Key words: preschool education, primary education, psychological aspects of development, acquirement, competence, continuity, psychological and pedagogical support.

Maktabgacha ta'lim-bola shaxsini maktabgacha yoshdagi bolalarning ta'lim-tarbiyasiga qo'yiladigan davlat talablariga muvofiq sog'lom va komil, maktabda ta'lim olishga tayyorlash – asosiy maqsadi hisoblanadi. Bolani bolalar jamoasiga olib kirish - bu tarbiyachi-pedagogning vazifasi hisoblanadi [1]. Bu jarayon bosqichma-bosqich amalga oshiriladi: bunda bolani bog'chaning kunlik rejimiga yaqinlastirish, uni bog'cha hayotidagi rejimga faol qatnastirish, chiniqtiruvchi usullardan keng foydalanish, bola organizmining faolligini rivojlantirish uchun zarur harakat faoliyatini oshirish bilan amalga oshiriladi.

Maktabgacha ta'lim uzluksizligini samarali amalga oshirish muammosi zamonaviy psixologik-pedagogik fan va amaliyotning diqqat markazida bo'lib kelgan va shunday bo'lib qolmoqda. Bugungi kunning vazifasi davlat darajasida maktabgacha ta'lim muassasalari va boshlang'ich maktablar o'rtasidagi uzviylikni o'rnatishdir. Zamonaviy olimlar va amaliyotchilar maktabgacha tarbiya muassasalari va maktablarning pedagogik jarayoni mazmuni, usullari va tashkil etish shakllariga e'tibor berishadi. Natijada, boshlang'ich maktabda bolalarning maktabgacha ta'lim muassasalarida olgan ko'nikmalari to'liq amalga oshirilmaydi, bu o'quvchilarning bilimga bo'lgan qiziqishini pasayishiga olib keladi va maktab sharoitlariga moslashishni qiyinlashtiradi. O'qitish usullari o'rtasidagi

uzviylikni amalga oshirishda ko'plab muammolar mavjud: boshlang'ich maktabda o'qitish usullari muammosi keng qo'llaniladi, bolalar bog'chasida esa, vizualizatsiya va o'yin usullarining turli shakllariga afzallik beriladi.

Bugungi kunda, maktabgacha ta'limning amaldagi qonunchilik bazasini belgilovchi me'yoriy hujjatlarning asosiy qoidalarini amalga bajarish masalalari: "Maktabgacha ta'lim to'g'risida"gi qonun, "Maktabgacha yoshdagi bolalarni rivojlantirishga qo'yiladigan davlat talablari" va "Ilk qadam" o'quv dasturi bo'lib hisoblanadi. Maktabgacha ta'lim uzluksizligi, maqbul vositalar, shakllar, usullarning samarali tatbiqini topish muammolari psixologik va pedagogik nazariya va amaliyotning diqqat markazida qolmoqda. Afsuski, zamonaviy psixologik-pedagogik adabiyotlarda birinchi bosqich - bolalar bog'chasidan boshlab uzluksiz ta'lim tizimida bolalarning rivojlanishidagi uzluksizlikni psixologik qo'llab-quvvatlash mexanizmlarini ochib beradigan nashrlar juda kam.

Zamonaviy tadqiqotlar tahlili natijalari psixologik yordamning nafaqat maktabgacha yoshdagi bolalarni maktabga talim olishga tayyorlashga va ularning noto'g'ri tushunchalarining oldini olishga, balki ta'limni modellashtirishga ta'sirini o'rganish dolzarbligi ekanligini ko'rsatadi. Maqolaning maqsadi: maktabgacha ta'limning psixologik va pedagogik rahbarlik usullarida, bolalar

bog'chasida guruhlarini tashkil etish shakllari o'rtasidagi uzviylikning tashkiliy va uslubiy asoslarini ko'rib chiqish; "maktabga tayyorgarlik" bosqichida bolalarning rivojlanishiga psixologik yordamning asosiy yo'nalishlari va shakllarini aniqlash lozim. O'zaro bog'liq ta'lim aloqalari ishida uzluksizlik zarurati olimlar va tadqiqotchilar faoliyatida asoslanadi. Maktabgacha ta'limning uzviy bog'liqligini ta'minlaydigan asos - bu psixologik va didaktik tamoyillardir. Bu munosabatlar bolaning psixofiziologik rivojlanishi, uning shaxs sifatida shakllanishi bilan bog'liq bo'lib, ta'lim va tarbiya mazmuni, shakllari va usullarida izchillikni talab qiladi. Ta'lim va rivojlanishning uzluksizligi, ketma-ketligi ikkita ketma-ket ta'lim tizimining o'zaro bog'liqligi va o'zaro yo'nalishini ta'minlaydi. Uzluksizlik bolalar bog'chalari va maktablarining pedagogik jarayonida birlashtirilgan, dinamik va istiqbolli ta'lim va tarbiya tizimini joriy etish uchun sharoit yaratadi, katta maktabgacha yoshdagi va boshlang'ich maktab yoshidagi bolalarni tarbiyalash va tarbiyalash shartlarining yaqinlashishiga yordam beradi. Shu munosabat bilan, maktab ta'limining yangi sharoitlariga o'tish bolalar uchun eng kam psixologik qiyinchiliklar bilan amalga oshiriladi. O'qitish va ta'limda uzluksizlikni ta'minlashning asosiy sharti - bolalar bog'chasining pedagogik jarayonini bolaning shaxsiyatini har tomonlama rivojlantirishga yo'naltirishdir. Shuni hisobga olgan holda, bu bolalar bog'chasi va boshlang'ich maktab dasturlari, usullari va ta'lim shakllari o'rtasidagi zaruriy bog'liqlikdir. Biroq, bolalar bog'chasida o'quv jarayonining tuzilishi o'ziga xos xususiyatlarga ega. Shuning uchun darsni sun'iy ravishda maktabgacha ta'lim muassasasiga o'tkazish yoki maktabda darslarni o'tkazish uchun o'yin uslublari natija bermaydi. Shu bilan birga, maktabgacha ta'lim muassasalarida olib boriladigan mashg'ulotlarida o'quv jarayonida o'quv faoliyati elementlari shakllanadi, bu esa mashg'ulotlarning muvaffaqiyatini ta'minlaydi. Maktab ta'limi bolalar bog'chasida olingan bilim va ko'nikmalarni o'zaro bog'lash, kengaytirish, chuqurlashtirish va takomillashtirishni ta'minlashi kerak. Pedagogik lug'atda o'qitishning uzluksizligi "o'quv materiallarini tashkil etishning ketma-ketligi va izchilligi, o'quv ishlarining bosqichlari va ular o'rtasidagi o'zaro bog'liqlik va ketma-ketlik" deb ta'riflanadi. Ushbu jarayon materiallarni yangi shaklda, yuqori darajada tushunish bilan tavsiflanadi - olingan bilimlarni yangi ochiq aloqalar bilan mustahkamlash, buning natijasida bilim va ko'nikmalar ongli, tabaqalashtirilgan va umumlashtirilgan bo'lib, ularning qamrovi doimiy ravishda kengayib boradi. Maktabgacha ta'limning uzluksizligini talqin qilishning tavsiflangan yondashuvlarini xulosa qilganda shuni ta'kidlash kerakki, bolaning maktabga tayyorligi ushbu jarayonning asosiy toifasi hisoblanadi. Shu munosabat bilan biz bolalarni maktabga tayyorlanishiga bir nechta yondashuvlarni aniqlaymiz.

O'qishga tayyorlikni aniqlashning turli yondashuvlarini tahlil qilish natijalariga ko'ra ushbu muammoga aloqador to'rtta asosiy yondashuvni ajratish mumkin:

1. Didaktik yondashuv - maktabgacha yoshdagi bolalarda maktabda o'qish uchun zarur bo'lgan ma'lum ko'nikmalarni shakllantirish; Ushbu yondashuv psixologiya va pedagogikada maktabda erta yoshdan o'rganish imkoniyati to'g'risidagi savollarni hal qilishda juda yaxshi rivojlanadi.

2. Ijtimoiy-psixologik - bolaga maktabga qo'yiladigan talablarni aniqlash, uning maktabgacha yoshgacha bo'lgan davrda kuzatiladigan ruhiyatidagi o'zgarishlarni o'rganish; maktabga kelgan bolada kognitiv qiziqishlarning rivojlanishi, ijtimoiy etukligi ma'lum darajada ajralib turishi kerak.

3. Intellektual-psixologik - bilim qobiliyatlari, bolalarning aqliy faolligi, ob'ekt va hodisalarning mohiyatini tushunish uchun ramziy vositalar bilan ishlash qobili

yatlarini rivojlantirish asoslari.

4. Integratsiyalashgan - maktabda va ta'lim faoliyatida uning rivojlanishi va manbai nuqtai nazaridan o'qishga tayyorlik - bu ta'lim faoliyatining barcha tarkibiy qismlarini o'ziga xosligi va munosabatlarida belgilab beradigan yagona, yaxlit psixologik ta'lim.

Psixologik va pedagogik tadqiqotlarni xulosa qilganda shuni ta'kidlash kerakki, maktabga tayyorlanish, birinchi navbatda, ko'nikma va malakalarning paydo bo'lishi. Ayniqsa, bolaning axloqiy va ixtiyoriy rivojlanishi, fikrlash, aqliy jarayonlarning mustaqilligi, ijodiy xayol, kognitiv faoliyat, ramziy vositalar yordamida tushunish va ishlash ta'lim faoliyati elementlari bilan o'rganish istagini shakllantiradi. Bu maktabgacha yoshdagi bolalar hayotning yangi bosqichiga moslashishini aniqlaydigan va ta'minlaydigan o'ziga xos faoliyat turlarining rivojlanishidir.

Bolani maktabda o'qishga va uning rivojlanishiga to'liq tayyorlash uchun tarbiyachi-pedagoglar, shuningdek ota-onalar katta maktabgacha yoshdagi bolalarning psixologik va pedagogik xususiyatlarini bilishlari kerak [1]. Bolalar bog'chalari jamoalari bir-biri bilan yaqin aloqada va bolalarning ota-onalari bilan birgalikda ishlaydigan joylarda, o'qitish usullari va ikkita ta'lim bo'limining birgalikdagi ishlashi ta'minlanadi. Bolalar bog'chasining o'zaro ta'siri muammolari, uning shakllari va usullari zamonaviy sharoitda yanada dolzarb bo'lib qolmoqda.

Ta'lim tizimida tub o'zgarishlar yuz bermoqda: asoratlar, maktab ta'limi mazmunini yangilash, uning muqobil shakllarini qabul qilish, o'quv dasturlarini farqlash, innovatsion texnologiyalarni takomillashtirish va tasdiqlash, chet el tajribalarini o'rganish va h. Ota-onalarning bolani eng obro'li muassasalarda va ta'lim muassasalarida ilg'or dasturlar va texnologiyalar bo'yicha, bolaning xohishini, uning psixologik va fiziologik xususiyatlarini inobatga olmagan holda o'qitish istagida bo'ladi. Boshlang'ich sinf o'qituvchilari va maktabgacha ta'lim muassasalari tarbiyachilarning ta'lim texnologiyalarini o'zgaruvchanligiga, ularni to'g'ri o'zlashtirishga psixologik va pedagogik tayyorgarligi hisobga olinmaydi. Uzluksizlikning psixologik tomoni maktabgacha va boshlang'ich maktab yoshidagi bolaning rivojlanish bosqichlari o'rtasida ajralmas aloqalarni o'rnatishni o'z ichiga oladi; bolaning bilim darajasi, ko'nikmalari, rivojlanish xususiyatlarini va xulq-atvor qoidalarini o'zlashtirib, bolaning rivojlanishining maqbul darajasini ta'minlash uchun psixologik-pedagogik sharoitlarga qo'yiladigan talablarni aniqlash lozim.

Avvalo, qo'llab-quvvatlash bolalarning yoshiga va individual xususiyatlariga asoslanishi kerak. Shunday qilib, psixologik qo'llab-quvvatlash bolalar bog'chasidagi bolalarning maktabga umumiy va maxsus tayyorgarligini ta'minlaydi. O'quv jarayonini o'quvchilarning aqliy rivojlanish darajasi va ularning imkoniyatlarini hisobga olgan holda, shuningdek sog'liqni saqlash me'yorlarini joriy etishda yordam beradi. Maktab o'quvchilarning aqliy va jismoniy sog'lig'ini kuzatish oldindan o'rnatilgan munosabatlarning uzluksizligini ta'minlash uchun zaruriy qismidir. Aslida, bu psixologik yordamning axborot funksiyasidir. Nazariy o'rganish natijalariga ko'ra, maktabgacha va boshlang'ich ta'lim o'rtasidagi uzluksizlikni ta'minlash muammosi nazariy va amaliy ahamiyatga ega deb ta'kidlash mumkin. Bugungi kunda ta'lim ustuvorliklari nuqtai nazaridan eng muhim vazifa maktabgacha yoshdagi va boshlang'ich maktab o'quvchisi uchun aqliy va intellektual rivojlanishining yagona yo'nalishini ta'minlashdir. Shunday qilib, maktabgacha va boshlang'ich maktab yoshidagi bolalarni tarbiyalashda uzluksizlik tamoyilini amalga oshirish bilan bog'liq bo'lgan barcha masalalarni yanada chuqurroq o'rganishning ob'ektiv zarurligini ko'rsatishi mumkin.

Adabiyotlar

1. Sadikova Sh. Maktabgacha pedagogika. T.: 2018.

REZYUME

Ushbu maqola uzluksiz ta'lim tizimida maktabgacha va boshlang'ich ta'lim uzluksizligini psixologik qo'llab-quvvatlash muammasiga bag'ishlangan. Ta'lim texnologiyalari, psixologik-pedagogik faoliyatning mazmuni va usullari bo'yicha izchillikka erishish zarurligi masalasi. Maktabgacha ta'limning metodik yo'nalishlarining alohida ahamiyati, ular nafaqat uzluksizlikni amalga oshirish tamoyillarini hisobga oladi, balki shaxsni maktabgacha ta'lim bosqichida uzluksizligini ta'minlashning tegishli jihatlarini yanada rivojlantirishni ta'minlaydi.

РЕЗЮМЕ

В статье рассматривается проблема психологического обеспечения преемственности дошкольного и начального образования в непрерывной системе образования. Говорится о необходимости достижения согласованности в содержании и методах образовательных технологий, психологической и педагогической деятельности. Важность методологии дошкольного образования заключается в том, что в них учитываются не только принципы преемственности, но и разработка соответствующих аспектов обеспечения преемственности в дошкольном образовании.

SUMMARY

The article discusses the problem of psychological support for the continuity of preschool and primary education in the continuous education system. The author states about the need to achieve consistency in the content and methods of educational technologies, psychological and educational activities. The importance of the methodology of preschool education lies in the fact that they take into account not only the principles of continuity, but also the development of relevant aspects of ensuring continuity in preschool education.

ТАЛАБАЛАР КИЗИҚИШЛАРИНИ ФАОЛЛАШТИРИШ ЖАРАЁНИНИНГ ПСИХОЛОГИК ЖИХАТЛАРИ

С.Т.Юлдашева – педагогика фанлари номзоди

Самарқанд давлат чет тиллар институти

Таянч сўзлар: дунёқараш, бадий кадрят, умуминсоний кадрят, маънавий эҳтиёж, темперамент.

Ключевые слова: мировоззрение, художественная ценность, универсальная ценность, духовная потребность, темперамент.

Key words: worldview, artistic value, universal value, spiritual need, temperament.

Муаммони ҳал этиш мақсадида педагогик жараёнда психологик жиҳатларни кўриб чиқиш шундан далолат берадики, психологик талқин қилиш талабаларнинг психологик характеристикаси – ушбу тадқиқотда муҳим ҳисобланган ёши, шу жумладан индивидуал-типологик хусусиятларини ажратиб кўрсатиш муҳимдир.

Замонавий психология фанида шахсни талқин қилиш қуйидагилардан иборат: «Индивиднинг тизимли сифатлари шаклланидиган, шахсни ўзгариши ва ташкил топиши содир бўладиган ижтимоий муносабатлар ва онгли фаолият жараёни субъекти».

Тадқиқот доирасидаги таҳлиллар натижасида шахснинг фаоллиги – аҳамияти, иш бажаришга қобилияти, маънавий соҳада, ижодиётда, муносабатларда экани аниқланди.

Унинг интеграл характеристикаси: фаол ҳаётий позицияси нуқтаи назари, принципааллиги, изчиллиги (қарашлари, сўзи, иши). Фаол шахс деганда аниқ мақсадли, мотивацияли, мақсадга йўналган қизиқишлари, ишончи, эҳтиёжлари ва шу қабилар асосидаги онги, ҳулки, муносабати мажмуаси тушунилади.

Олим Ш.Э. Қурбонов фикрича, «шахс – субъектнинг индивидуаллигини кўрсатувчи, унинг сифатлари ва мотивлари, интилишлари, қизиқишлари, кўрсатмалари, эҳтиёжи, диди, идеали, характери, темпераменти, қобилиятлари ва шу қабиларнинг – уларнинг ижтимоий алоқаларда иштироки ҳисобланади»[2:51].

Талабаларнинг бадий кадрятларга қизиқишларини эстетик эҳтиёж даражасига фаоллаштириш учун талабалар шахсида қуйидаги сифатлар ва хусусиятларни ажратиш мумкин: қизиқишлари, маънавий эҳтиёжлари, билимга чанқоқлиги, интеллектуаллик даражаси, ижтимоий, ҳаётий ва бошқа вазиятлардаги масалаларни ҳал этишга қобилияти, ўзининг истикболларини «кўра билиши», шаклланган дунёқараш, ижтимоий етуқлиги ва фаоллиги, кадрятли – йўналганлик фаолияти, мезонлар, меъёрлар ва баҳолар тизимига интилиши, ўзига баҳо беришга қодирлиги.

Талабаларда бадий ҳодисаларга қизиқишни фаоллаштириш, уларнинг эстетик эҳтиёжини шакллантириш, индивидуал-типологик хусусиятларини ўрганиш орқали амалга оширилади.

Маълумки, мотив талабалар шахсини йўналганлигига сабаб бўлади. Талабаларни бадий кадрятларга қизиқишини, кейинчалик эстетик

эҳтиёжга йўналтирувчи ва фаоллаштирувчи мотив кўзда тутилади.

Мотив – эҳтиёжни қониқтириш учун ҳаракатга сабаб бўлувчи англаб етилган рағбатдир.

Мотив – истак, тилак сифатида, эҳтиёжга айланувчи, англаб етилган қизиқиш. Ташқи омиллар – уқтириш, ишонтириш, кўзгатиш, маънавий-психологик кўрсатмалари – эмоционал-ижобий кўринишдаги, келажакда эҳтиёж билан боғлиқ фаолияти кўрсатмалари асосида юзага келади. Мотив шахснинг ривожланиши истикболи билан боғлиқ талабаларнинг истаклари, қизиқишлари ва эҳтиёжларига таянишни талаб этади.

Мотивация – организмнинг фаоллигини келтириб чиқарувчи ва унинг йўналганлигини белгиловчи кўзгатишдир.

Мотивация – шахснинг ривожланиши рағбати. Унинг янада ривожланиш омили. Ўзини ривожлантириш ички кўзгатувчиси. Шахснинг кўплаб муҳим сифатлари кўрсаткичи.

Юқорида таъкидланганидек, мотив ва мотивация ҳақида тадқиқот учун муҳим бўлган қуйидаги қоидаларни кўрсатиш мумкин:

мотив ташқи талаблар ва шахсий истаклар, тақлифлар, қизиқишлар ва эҳтиёжлар таъсири остида юзага келади;

мотивлар мотивация томонидан қўллаб-қувватланишга муҳтож бўлади;

мотивация талаба шахси тузилишига киради, ривожланиш ва бойитиш узоқ йўлини босиб ўтади;

ташқи талаблар актуал эҳтиёжга таянса (ҳамда янгиларни келтириб чиқарувчиларга) ижобий мотивациянинг шаклланиши тезроқ содир бўлади;

талабалар шахси қизиқишлари ва эҳтиёжлари, асосий интилишлари ва афзалликлари бирлиги уларнинг бадий дунёдаги идрок этиш фаолиятларини ифода этади;

бадий кадрятларда мустаҳкам идрок этиш йўналиши юсак эмоциясига хосдир. Эҳтиёжларнинг қондирилиши эмоционал-ижобий кайфиятга хослиги билан белгиланади. Мотивация жараёнида талабалар фаоллик ҳолатига келадиган, фаоллик манбаи сифатида эҳтиёжли қизиқиши намоён бўлади, ҳамма ҳаракатлари, ҳулки, қизиқиши, эҳтиёжини фаол қониқтиришга йўналтирилади. Эмоциялари, ҳаяжонлари (интилиши, истаклари ва бошқалар) бу жараёнда муҳим роль ўйнайди; улар (эмоциялар) ҳулкини гўёки бошқаради ва шу билан бирга аввал